

DİPLOMASİ VE TİCARET: XVI - XVIII. YÜZYILLAR ARASINDA MISIR'DA İNGİLİZ TACİRLER*

*The Egypt Policy of Levant Company and The Station of British
Merchants From Beginning Until 18th Century*

Burak AKI**

Öz: 16. yüzyılın sonlarında başlayan Türk-İngiliz ilişkileri neticesinde kurulan Levant Kumpanyası kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti'nin İstanbul, İzmir ve Halep gibi önemli liman şehirlerinde ticari faaliyetlere başlamıştı. Aynı tarihlerde şirket, Mısır pazarına dâhil olmak istemiş, gönderdikleri komisyoncular bu bölgede önemli kazançların sağlanabileceğini düşünmüşlerdi. Ancak ilerleyen yıllarda olumlu beklentiler gerçekleşmemiş, şirket kısa süre içerisinde tüccarlarının zarara uğramaları nedeniyle Mısır'dan çekilme kararı almıştı. Şirketin tavrına rağmen bazı sebepler yüzünden İngiliz tüccarlar az da olsa Mısır'a uğramaya devam etmişlerdi. 17. yüzyıldan itibaren Mısır'daki limanların yeniçeriler ve onların desteklediği grupların kontrolüne girmesi merkezî otoriteyi zaafa uğratmıştı. Gümrüklerde azalan denetim nedeniyle Mısır'da konsolosları tarafından temsil edilmeyen İngilizler birçok zorlukla karşılaşmışlardı. Bu yüzyıl boyunca İngilizler Mısır'da Fransız konsolosları tarafından temsil edilmiş, karşılaştıkları sorunlara Levant Kumpanyası ilgisiz kalmıştı. Ancak yüzyılın sonlarında İngiltere'de gerçekleşen taht değişikliği İngilizler ile Fransızları karşı karşıya getirecekti. Levant Kumpanyası bu şartlarda ticari zarara rağmen Mısır pazarına tekrar girecek ve hükümetinin Fransız karşıtı politikalarını burada uygulayacaklardı.

Anahtar Kelimeler: Levant Kumpanyası, Mısır, Gümrük Eminleri, İngiliz tüccarları

Abstract: The Levant Company which had founded on the basis of Turkish-British relations started in the late 16th century had started commerce activities in the important port cities of the Ottoman Empire. On the same dates, the company would like to be involved in the Egyptian market, the commissioners who they sent thought significant gains could be made in this region. However, in later years, positive expectations were not realized, the company had decided to withdraw from Egypt due to the incurred losses of the merchants in a short time. Despite the company's attitude British traders rarely had continued to visit Egypt for some reasons. From the 17th century onwards, the influence of the central government had started to decrease in Egypt, customs in ports had passed to the

* **Geliş Tarihi/Received:** 08.01.2019; **Kabul Tarihi / Accepted:**20.02.2019; **DOI Nu:** 10.19039/sotod.2019.103

Atıf / Citation: Burak Atı, "Diplomasi ve Ticaret: XVI - XVIII. Yüzyıllar Arasında Mısır'da İngiliz Tacirler", *Studies of The Ottoman Domain*, Volume-Cilt: 9 / Issue-Sayı: 16/ Date-Tarih: February-Şubat 2019, ss.33-49.

** (Yüksek Lisans Öğrencisi); Gazi Üniversitesi, Ankara-Türkiye. E-mail: akiburakk@gmail.com **ORCID ID:** <https://orcid/0000-0002-7280-0678>

dominance of the Janissaries in the region. Due to reduced control at customs, British who are not represented by their consulates in Egypt faced with many difficulties. Throughout this century, in Egypt, British were represented by French consuls and Levant Company remained uninterested to problems that they face. However, at the end of the century, change of throne in England would bring the English and the French against each other. Levant Company would go back to the Egyptian market in spite of trading losses under these conditions and would apply government's anti-French policies in here.

Keywords: Levant Company, Egypt, Customs Offices, British merchants

1. GİRİŞ

XVI. yüzyılın sonlarında Londralı iki tüccar olan Edward Osborne ve Richard Staper, Akdeniz'de savaşlar sebebiyle azalan ticareti bir fırsat olarak görmüş ve mümessilleri olan William Harborne'u Babıalı'den ticaret izni alabilmek için İstanbul'a göndermişlerdi. 28 Ekim 1578 yılında İstanbul'a gelen William Harborne umduğundan fazlasını bularak 1580 yılında bütün İngilizler için ticari ayrıcalıklar almayı başarmıştı. Bu şartlar altında temelleri atılan Levant Kumpanyası XVI. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin İstanbul, İzmir ve Halep gibi önemli liman şehirlerine yerleşerek ticari faaliyetlerine başlamıştı. Ancak işlek Doğu Akdeniz limanlarından bazılarında ev sahipliği yapan Mısır'da çeşitli sebepler nedeniyle uzun süreli temsilcilikler açılmamıştı. Dahası XVII. yüzyılın sonuna kadar şirket bünyesinde faaliyet gösteren tüccarların Mısır'da iş yapmasına muhalefet edilmişti. Levant Kumpanyası İngiliz tüccarlarını Mısır'a gitmekten alıkoymak için uzun süre bölgeye resmi bir konsolos görevlendirmemiş ve gidenleri şirketin sigortasından mahrum bırakmıştı. Ancak kumpanyanın tedbirleri bu hususta etkili olmamış, sonuçta İngiltere elçisi ve şirketin yöneticisi olan William Paget 1698 yılında Babıalı'den berat alarak Mısır'a resmi olarak tanınan bir konsolos atamış, İngiliz tüccarlarının bölgedeki faaliyetlerini şirketin bünyesinde yapmasına izin vermişti.¹William Paget'in ricası üzerine verilen berat Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Düvel-i Ecnebiye Defterleri arasında 35/1 Numaralı İngiltere Nişan Defteri'nde bulunmaktadır. Metinde belgenin tarihi olan 1698 yılına kadar Mısır'da İngiliz tüccarlarının yaşadıkları sıkıntılardan kısa bir şekilde bahsedilmiş, 1675 tarihinde verilen ahitnamenin Mısırlı gümrük eminleri tarafından uyulmayan şartları zikredildikten sonra aynı sorunların tekrar yaşanmaması için ilgili kişilere emirler verilmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen metinden yola çıkarak; İngiliz tüccarlarının 17. yüzyılın sonlarına kadar Mısır'da ne gibi sıkıntılar yaşadıkları, karşılaşılan sorunların kaynağının ne olduğu, Levant Kumpanyası'nın Mısır ticaretine girmekte neden geç kaldığı soruları yanıtlanacak ve İngiliz elçisinin bu

¹Christine Laidlaw, *Levant'taki İngilizler*, Alfa Tarih, İstanbul 2014, s.36-38. Orhan Burian " Türk-İngiliz Münasebetlerinin İlk Yılları ", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı: 9(1-2), 1951, s. 6-7.

girişimi ne derecede etkili olduğu, sorunların ilerleyen yıllarda tekrar yaşanıp yaşanmadığı ortaya çıkarılacaktır.

2. Levant Kumpanyası'nın İlk Mısır Teşebbüsü

Kumpanyanın Mısır pazarına girme arzusu, Babıali'den kapitülasyonları ilk aldığı yıllarda başlamaktadır. 1583 yılında Mısır'a teneke, kurşun ve pamuklu kumaş satmak için giden İngiliz tüccarlarının olduğu bilinmektedir. Sattıkları kumaş karşılığında biber, baharat, ecza malzemeleri temin etmişler ve onların bu başarısı şirketin dikkatini çekmiştir. 1586 yılında İstanbul'dan gönderilen şirket komisyoncuları John Sanderson ve William Shales Mısır'ın kâr konusunda umut verici olduğu hakkında raporlar hazırlamışlardı.²

Ancak ticaretin seyri şirketin beklediğinin aksine kısa sürede tersine dönmüş, giden tüccarlar ciddi zarara uğramaya başlamışlardı. İlk olarak Mısır'da hayat pahalılığı tüccarlarda sıkıntılar yaratmış, kapitülasyonlarda %3 olarak belirlenen gümrük fiyatının bölgede %10 oranında uygulanması onların kâr paylarını azaltmıştı.³ Bunun yanı sıra Avrupalı tüccarların geleceği duyulduğu zaman baharat fiyatlarının hızlı bir şekilde yükselmesi ve bölgedeki Müslümanlar ile yapılan zorlu pazarlıklar sebebiyle İngiliz tüccarlarının uygun fiyatta iş yapabilmesi için aylarca Mısır'da beklemesine yol açmıştı.⁴ Ticaretiyle ilgili bir diğer sıkıntı da İngilizlerin takas usulüyle ticaret yapamamasıydı. İngiliz ticaretinin bel kemiği olan yünlü dokuma Mısır'ın ikliminden dolayı halk tarafından tutulmuyor,⁵ bu kumaşa olan ilgisizlik İngilizleri nakit para ile ticaret yapmaya zorluyordu.⁶

Ticareti olumsuz etkileyen bir diğer etmen de İngiliz tüccarlarının temsilinde yaşanan zorluklardı. William Harborne'un gelişine kadar Osmanlı Devleti'nde İngiliz tüccarlar Fransız konsoloslar tarafından temsil ediliyordu. Ancak 1580 yılında İngilizlere verilen ahitnameyle Fransızların elindeki temsil yetkisi alınmıştı. Bu durum Fransızların Konsolosluk imtiyazına dayanan gelirlerinde düşüşe neden olacaktı.⁷ XVI. yüzyılın ilk yarısında Mısır'da şirket kuran Fransızlar, bölgedeki tekeli kaybetmek istemediklerinden İngilizlere karşı sıkı bir muhalefette bulunmuşlardı. Levant Kumpanyası'nın Mısır'a atadığı konsolosların basiretsiz hareketleri ve kendi çıkarlarına düşkün olmaları İngilizlerin Fransızlar karşısındaki

² Alfred C. Wood, *Levant Kumpanyası Tarihi*, Doğubatu, Ankara 2013, s. 57.

³ Mübahat S. Kütükoğlu, "Gümrük (Osmanlılarda Gümrük)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s. 264.

⁴ A. Wood, a.g.e., s. 57-58.

⁵ Tuğrul Arık "Osmanlı-İngiliz Ekonomik İlişkilerinin Başlangıcının Arka Planı ve 1675 Senesine Kadar Seyri" *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Sayı:12(45), 2016, s. 145.

⁶ A. Wood, a.g.e., s. 58.

⁷ O. Burian, a.g.m., s. 3.

durumlarını zayıflatmıştı. Şirketin yaşanan ticari zararlar birlikte tüccarların temsili ile ilgili zorluklar İngilizlerin Mısır pazarından çıkmalarına sebep olmuştu.⁸

3. İngiliz Elçisi William Paget'in Arzuhali ve XVII. Yüzyıl Boyunca Mısır'da İngiliz Tüccarlarının Karşılaştıkları Problemler

Bu yüzyılda İngiliz tüccarlarının Mısır'da yaşadıkları sorunları, ilk teşebbüslerinden ayrı tutmak gerekmektedir. 1601 yılında görevden alınan Mısır İngiltere konsolosuna kadar, kumpanyanın tüccarları bölgede ticari zorlukların ağır basması nedeniyle tutunamamışlardı. Ancak XVII. yüzyılda merkezi hükümetin Mısır'da etkisinin azalmasına paralel olarak, bölgeye gelen İngiliz tüccarları daha farklı meseleler ile yüzleşmişlerdi.

Sorunların temelinde Mısır'da gümrük emininin, bölge tüccarlarının ve halkının dışarıdan gelen yabancı tüccarlara karşı tutumları yatıyordu. 1698 tarihinde elçi William Paget'in ricası ile verilen nişan-ı hümayunda durum:

"... İngiltere tüccarı ve ana tabi olanlar ahidname-i hümayun mucibince matakaddemde Mısır ve ana tabi olan iskelelerde ticaret iderler iken bazı teaddi sebebiyle bir kaç seneden beri münkati ..."⁹ olduğu şeklinde özetlenmiştir.

Ancak burada söylenen bir kaç sene ifadesinin, en azından bir asra yakın süre zarfını belirttiği göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Geçen yüzyıl boyunca kumpanyanın Mısır ticaretine sıcak bakmaması nedeniyle bölgeye sadece iki konsolos atanmıştı.¹⁰ Bu sebeple Mısır'da faaliyet gösteren İngiliz tüccarlarının şikâyetleri hakkında fazla bir bilgi de bulunmamakta ve çıkarımlar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim 1698 yılında Mısır'a atanan İngiltere konsolosu Miles Fleetwood'un¹¹ ardılları döneminde, bölgede ticaret yapan İngilizlerin ne gibi problemlerle karşılaştıkları takip edilebilmektedir.¹²

Metnin devamına bakıldığında İngiltere Kralı'nın dostluğu ile sadakatının uzun süredir devam ettiği zikredilmektedir. Bu sebeple İngiltere elçisinin:

"... İngiltere tüccarı ve ana tabi olan iskelelerde emin ve aman üzere gelüb ve girüb kendi hallerinde bey-ü şira idüb cem-i metalarında

⁸ A. Wood, a.g.e., s. 57-60.

⁹ BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 63.

¹⁰ A. Wood, a.g.e., s. 113.

¹¹ David Wilson, " List of British Consular Officials in the Ottoman Empire and its former territories, from the sixteenth century to about 1860 ", 2011, s. 43. [http://www.levantineheritage.com/pdf/List_of_British_Consular_Officials_Turkey\(1581-1860\)-D_Wilson.pdf](http://www.levantineheritage.com/pdf/List_of_British_Consular_Officials_Turkey(1581-1860)-D_Wilson.pdf) (Erişim 08. 05. 2018)

¹² BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2., s. 29, 39, 41, 46.

ahidname-i hümayun mucibince gümrüklerin virdikden sonra ticaretlerine muhalefet olunmayub himayet ve siyanet olunub ve ahidname-i hümayun şurut ve kuyudu meri ve muhterem kılınmak babında inayet rica ..."¹³ ettiği belirtilmektedir.

Elçinin gündeme getirdiği hususlar ise İngiltere elçilerinin Halep, İskenderiye ve sair memalik-i mahrusede konsolos tayin edebildikleri ve İngiliz tüccarlarının diledikleri yerlerde kendi hallerinde alışveriş edip cem-i metalarından mukaddema alına gelen üzere yüzde üç akçe gümrük vermeleri hakkında 1675 tarihli ahitnamede yer alan maddelerdi.¹⁴ Metnin devamında o zamana kadar Mısır'da uygulanmayan bu hükümlerin meri ve muhterem tutulması için işbu nişan-ı hümayunun verildiği ifade edilmiş, bundan sonra İngiltere tüccarının Mısır'a tabi olan iskelelerde emin ve aman üzere gelip kendi hallerinde bey-ü şira ettiklerinde kimsenin muhalefet etmemesi, verilen nişan-ı hümayunun meri ve muhterem tutulup hilafına rıza ve cevaz gösterilmemesi emredilmiştir.¹⁵

Arzuhalde değinilen konulardan İngiliz elçisinin konsolos atama hakkı göz ardı edildiğinde, asıl meselenin Mısır gümrüklerinde yaşandığını ve buralarda İngiliz tüccarlarına karşı takınılan tutumun düşmanca olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü elçi Mısır'da vuku bulan bazı teaddi sebebiyle ticaretin kesildiğinden bahsetmiş ve bunun yanında %3 gümrük bahsini de açmıştır. Öyle anlaşılıyor ki muhtemelen gümrüklerde fazla vergi talep edilmiş ve gümrük eminleri vergi alımı sırasında sert bir tutum takınmıştır.

Elçinin iddiaları tamamen yersiz de değildir. Mısır gümrüklerinde de Osmanlı Devleti'ne tabii diğer liman ve iskelelerde olduğu gibi fazla vergi talep eden eminler bulunmaktaydı. 1675 tarihli ahitnamede gümrük eminlerinin bu davranışlarından bahsedilmektedir. Bahsi geçen davranışların özü, çeşitli bahaneler ile İngilizlerin mallarından daha fazla vergi almaktı.¹⁶

Kutsal İttifak Savaşları'na denk gelen yıllarda İzmir limanlarında da gümrük eminlerinin fazla vergiler ile tüccarları yıldırtdıklarına dair, 1675

¹³ BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 63.

¹⁴ 1675 tarihli ahitnamenin " *Madde-i Konsolos* " ve " *Madde-i Yüzde Üç Gümrük* " hükümleri için bkz. BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 4, 11.

¹⁵ BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 63.

¹⁶ Söz konusu davranışlar: Limanlarda İngilizlerden mukarrer gümrük alınması, kanuni olmayan %2.5'luk fazladan reftiye vergisi talep edilmesi, ülkeye getirdikleri ve çıkardıkları altın ile gümüşten vergi istenmesi, İngilizlerin getirdikleri malların ederlerine yüksek paha biçilmesi ve bu oranda daha fazla vergi alınmaya çalışılması, İngilizlerin gemilerine beççi namında adam çıkartılıp tehdit ile para alınması, denizde seyreden İngiliz gemilerini durdurup ambarlarını aramak bahanesi ile mallarının talan edilmesi, yalnızca İngiliz mallarından %3 gümrük vergisi alınıp, Venedik ve sair memleketlerden getirdikleri metallerden %6 gümrük talep edilmesi. BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 15, 16, 19, 20, 21, 99.

ahitnamesinde geçen meselelere benzer, kayıtlar da bulunmaktadır.¹⁷ Bu hadiseler Osmanlı liman ve iskelelerinde sık yaşanan durumlardı ve kumpanya çalışanları sürekli aynı meseleler ile karşılaşmasına rağmen yine de ticareti bırakmamışlardı.

O halde Mısır ticaretini bir yüzyıl boyunca kesintiye uğratabilecek olan meseleler ne olabilirdi? 1675 tarihli ahitnamenin 31. maddesinde bu sorunun cevabı aranabilir. Dönemin önemli ticaret güzergâhları arasında yer alan Mısır limanları birçok geminin uğradığı, yolcu veya hacı getirdiği yerlerdi. XVII. yüzyıl boyunca İngiliz tüccarlar bölgede pek ticaret yapmasa da çeşitli sebepler nedeniyle deniz trafiğine takılıp Mısır limanlarına uğramaktaydılar. İlgili maddede de İngiliz gemilerinin Cezayir ile Mağrip yakasına uğrayıp birçok Müslüman hacı ve yolcuyla alıp İskenderiye'ye getirdiklerinden bahsedilmektedir.¹⁸ İngilizler sadece yolcu bırakmak için geldiklerinden gemilerinde olan malları dışarı çıkartmıyorlar ve gümrük vergisi ödemek zorunda kalmayacaklarını düşünüyorlardı. Ancak buna rağmen gümrük emînleri, ahitnamede yazılana göre, bu gemilerin taşıdıkları mallardan zorla vergi alıyorlar hatta İstanbul'a gidecek olan gemilerin dahi zorla yüklerini limanlara indirip gümrük vergisi talep ediyorlardı.¹⁹

Öte yandan Mısır limanlarındaki gemi trafiğini yöneten görevlilere yönelik şikâyetle bulunan yalnız İngilizler değildi. Avrupalı diğer tüccarların yanı sıra Müslümanlar da maruz kaldıkları muamelelerden rahatsızlık duyuyorlardı.²⁰ Söz konusu gümrük emînlerinin görevini kötüye kullandıkları arşiv kayıtlarında da sarîh bir şekilde görülmektedir. Bu aşamada sorulması gereken soru, liman olanaklarını istismar edenlerin kim olduğudur.

Mısır gümrükleri mukataa olarak işletiliyordu. Elde edilen gelir ilk olarak Mısır hazinesine aktarılıyor, gerekli harcamalar yapıldıktan sonra artan miktar İstanbul'a gönderiliyordu.²¹ XVII. yüzyılda devlet otoritesinin zayıflamasıyla birlikte gümrük mukataaları, Süveyş limanı dışında, yeniçerilerin eline geçmiş ve onlar tarafından idare edilir olmuştu.²² Mısır'da Yeniçerilerin en önemli "ticari partner"i ise Yahudilerdi. Bu iki

¹⁷ İzmir Limanı'nda vuku bulan hadiseler: %3 gümrük oranına riayet edilmemesi, kâtip ve hüddâm harcı adında %4.5 oranında fazla vergi alınması, avâid ve harc bahanesi ile İngiliz tüccarlarına ek masraflar çıkarılması. Neemi Ülker, " XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarlarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler ", *Belgeler*, 14(18), 1989-1991, s. 269.

¹⁸ BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 12-13.

¹⁹ BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 12-13.

²⁰ Michael Winter, " Ottoman Egypt ", *The Cambridge History of Egypt*, Cambridge University Press, Cambridge 2008 , s. 29.

²¹ Seyyid Muhammed es-Seyyid, " Mısır ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXIX 29, 2004, s. 564.

²² Bruce Masters, " Egypt ", *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, 2009, s. 205-206.

grup, Selanik ve İstanbul ve bir çok şehirde olduğu gibi,²³ Osmanlıların Mısır'da ilk hâkimiyet kurduğu yıllardan itibaren sıkı bir iş birliği içinde hareket ediyorlardı.²⁴ Hatta Hain Ahmet Paşa'nın isyanının bastırılmasında Yahudiler de rol oynamış, isyanı İstanbul'a ilk bildiren onlar olmuştu.²⁵ Dolayısıyla Yahudiler, merkezî otoritenin hem kendisiyle hem de temsilcileriyle geçmişe dayanan ve yalnız siyasi değil, ekonomik unsurlar da bulunduran ilişkiler geliştirmişlerdi.

Mısır Yahudilerinin Osmanlı yönetimiyle ve askerleri ile yakın durmasının sebebi eski Memluk beylerinden gördükleri baskıydı ve muhtemelen bunun sebebi Memlukların Osmanlılara göre dine daha radikal yaklaşımlarıydı.²⁶ Mısır'da Osmanlı idaresi başladığında Yahudilerin mali işlerdeki marifetleri yeni efendilerinin dikkatini çekmiş bu sebeple özellikle gümrükler onların arasından seçilen eminler ile yönetilmişti.²⁷ 17. yüzyıldan sonra merkezin Mısır'daki hakimiyetinin zayıflamasıyla, Yahudiler yeniçeriler ile yakınlaşmış, onların görevlendirmesiyle gümrüklerdeki yönetimlerini sürdürmüşlerdi.²⁸ Yönetimi ellerine alan Yahudilerin aşırı tutumları tüccarları ve yolcuları yıldırılmış, hatta bazı zamanlarda Müslüman hacıları bile Kutsal Topraklara gitmekten alıkoymuşlardı.²⁹

Geniş bir kesim tarafından muhalefet gören Yahudi eminler, yeni gelir kaynakları yaratabilmeleri ve gümrüklerden fazla kazanç sağlayabilmeleri nedeniyle idareciler tarafından tutulmaktaydı.³⁰ Haklarındaki şikâyetler göz ardı edilebiliyordu. Ancak bazı durumlarda halkın ve tüccarların hışmından kurtulamadıkları da olmuştu. Örneğin 1695 yılında Yasef adında bir Yahudi kahveden ek vergi alınması hususunda Divan-ı Hümayun'u ve Mısır valisini ikna etmişti. Mısır tüccarları yeni vergilere büyük tepki göstermiş, Mısır askerlerinin desteği ile valinin korumasından zorla alınıp katledilmişti.³¹

Gümrük eminlerinin tüccarlara yaşattıkları sıkıntılar dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda makul karşılanabilir. XVII. yüzyıldan

²³ Yeniçerilerin arasında ocağın ihtiyaçlarını karşılayan özel girişimcilerin çoğu Yahudi kökenliydi ve bu durum ocağın kaldırıldığı 1826 yılına kadar devam etmiştir. Eva Groupler, *İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*. Belge Yayınları, İstanbul 1999, s. 36.

²⁴ Stanford Jay Shaw, *The Financial And Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*. Princeton University Press, New Jersey 1962, s. 102-103.

²⁵ Michael Winter, (1991) *Egyptian Society Under Ottoman Rule 1517-1798*, Routledge, New York 1991, s.195.

²⁶ M. Winter, " Ottoman Egypt ", s. 29.

²⁷ E. Groupler, a.g.e., s. 36.

²⁸ S. J. Shaw, a.g.e., s. 103.

²⁹ M. Winter, " Egyptian Society Under Ottoman Rule " s. 200.

³⁰ E. Groupler, a.g.e., s. 36-37.

³¹ M. Winter, "Egyptian Society Under Ottoman Rule" , s. 198.

sonra gittikçe azalan baharat ticareti³² ve bu asır boyunca devletin girdiği uzun savaşların³³ yarattığı mali yük gümrük eminlerini bir takım tedbirler almaya zorlamış olabilir. Ancak onların aşırıya varan taleplerinin tek nedeni de ülkenin ekonomisine bağlanamaz. 16. asrın ortalarında dahi eminler hakkında şikâyetlerin varlığı ve bir Yahudi emininin yolsuzluk nedeniyle suçlu bulunması, gümrüklerde bu hadiselerin sürekli yaşandığını da göstermektedir.³⁴

Mısır'da kumpanya ticaretinin kesilmesine neden olan sorunlar yalnızca gümrüklerle sınırlı olmayabilir. Muhtemelen sebeplerin arasında Mısırlı tüccarların sıkı rekabeti de sayılabilir. Mısır'ın zenginliği Hindistan'dan gelen baharat sayesindeydi ancak 1520'li yıllardan sonra Portekizlilerin baharat yolunu kesmesi bölge tüccarlarının işlerini zor duruma sokmuştu. İlerleyen yıllarda Hint Denizi'nde Portekizlilerin etkisinin azalmasıyla baharat ticareti 1550'den sonra eski düzeyine ulaşmış olmasına rağmen,³⁵ XVI. asrın sonlarında Mısırlı tüccarlar İngiliz ve Hollandalılarla rekabet edemez hale gelmişti.³⁶ Aynı yıllarda Osmanlı donanmasının Kızıldeniz'de etkinliğini yitirmesine paralel olarak, Mısırlı tüccarlar Süveyş Limanı'ndaki etkinliklerini kaybetmişler ve kuzeye çekilerek bölgede sağlam bir şekilde savundukları tekel oluşturmuşlardı. Onların Süveyş Limanı'ndaki boşluğunu Güceratlı Müslüman tüccarlar doldurmuştu. Ancak Müslüman olmalarına rağmen İngilizler gibi kötü muameleler ile karşılaşmaktan kendilerini koruyamamışlardı.³⁷ Bu yüzyıldan sonra Mısırlı tüccarlar baharat ticaretinden kaybettiklerini kahve ticaretiyle karşılayacaklardı.³⁸

Mısır'da kumpanyanın faal olamamasının nedenlerine, halkın gayrimüslimlere karşı olan sert tutumu da eklenebilir. 1661 yılında İngiltere elçisi olan Heneage Finch dönemin Mısır valisine, vatandaşlarının Mısır'da maruz kaldıkları zulümler nedeniyle harap olan mülklerini korumasını rica eden bir mektup göndermişti.³⁹ Bunun yanı sıra 1703 yılında bir Fransız tüccarı Mısır'da ciddi derecede darp edilmiş, suçlu ise

³² Fernand Braudel (2015) *Akdeniz Tarih, Mekan İnsanlar ve Miras*, Metis Yayınları, İstanbul 2015, s. 54.

³³ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi C.4*, Ötügen Neşriyat İstanbul, 1994. s. 448.

³⁴ M. Winter, "Egyptian Society Under Ottoman Rule" s. 200.

³⁵ Salih Özbaran, "Hint Okyanusu'nda Osmanlı Yapılanması ", *Türk Denizcilik Tarihi C.1*, Deniz Basımevi 2009, İstanbul s. 348.

³⁶ Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 2015, İstanbul. s. 273.

³⁷ Michel Tuchscherer, " XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Kızıldeniz'de Osmanlı Donanması ", *Türk Denizcilik Tarihi C.1*. Deniz Basımevi 2009, İstanbul, s. 219.

³⁸ Suraiya N. Faroqhi, (2014) " Trading between East and West The Ottoman Empire of the Early Modern Period ", *The Ottoman Empire and its Heritage Politics, Society and Economy*, Sayı: 57, s. 17.

³⁹ A. Wood, a.g.e., 167.

bir kafire zarar verdiği için, Müslüman ahali tarafından korunmuş ve herhangi bir ceza görmemişti. Bu durum o yüzyılda güçlü bir şekilde temsil edilen Fransızların dahi hakaretlerden korunamadığını göstermek açısından önemli bir örnektir.⁴⁰

Bunların yanı sıra kumpanya ve tüccarlar nezdinde Mısır ticari olarak kârı az olan bir yerdi. Şirketin asıl ticareti İstanbul, İzmir ile Halep pazarlarındaydı ve buralardan ipek, pamuk, kuru üzüm ve çivit alıyorlardı.⁴¹ Hatta İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin ipeği doğrudan İran üzerinden almaları, Levant Kumpanyası'nın menfaatlerini kötü bir şekilde etkilemişti.⁴² İpeğin yanı sıra Ankara ve Beypazarı'ndan, İngiltere'de pek değer gören, tiftik de ithal ediyorlardı.⁴³ Ayrıca İstanbul ve Anadolu pazarlarından yaptıkları ithalatı yünlü dokuma, kalay, kurşun gibi kendilerine ait metallerin ihracatı ile karşılayabiliyorlardı.⁴⁴ Bu sebeplerden dolayı limanlarda yaşanan problemlere rağmen İngilizler İstanbul, İzmir ve Halep limanlarında ticaretlerini devam ettirebilmişlerdi.

Ancak aynı etkenler Mısır için geçerli değildi. XVII. asırda Levant Kumpanyası İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin baharat ticaretindeki rekabeti yüzünden sıkıntı çekmekteydi ve bundan dolayı Mısır'dan daha ucuz baharat temin edemiyordu. Bunun yanı sıra İngiliz ticaretinin temelini oluşturan yünlü dokuma bölgenin iklimi nedeniyle halk tarafından tutulmuyor, XVII. yüzyılda dokuma sanayisini Levant pazarı uygun olarak yenileyen ve bölgede tutulacak ince kumaşlar üreten Fransızlar karşısında varlık gösterilemiyordu.⁴⁵ Ticarete takas usulünü ön planda tutan İngiliz tacirler⁴⁶ kendi kumaşlarını bölgede satamadıkları için nakit para ile ticaret yapmak zorunda kalıyorlardı.⁴⁷

Düşük kârlılık ile gümrüklerde karşılaşılan problemler kumpanya yöneticilerini Mısır ticaretine karşı durmasına yol açtı.⁴⁸ rağmen daha önce de ifade edildiği gibi trafik nedeniyle uğrayan tüccarların yanı sıra kişisel çıkarları için gidenler de vardı. Bu amaçla XVII. yüzyılda kumpanya 1652 ve 1657 yıllarında sadece iki konsolos görevlendirmişti.⁴⁹ Ancak bu kişiler İngiliz tüccarları temsil etmekten uzaktılar ve kendi hesaplarına iş görmek

⁴⁰ M. Winter, "Egyptian Society Under Ottoman Rule ", s. 184.

⁴¹ C. Laidlaw, a.g.e., s. 38-40.

⁴² İnalçık, Halil, " Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle ", *Belleten*, Sayı : 15(60), s. 673.

⁴³ Gülay Webb Yıldırım, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s. 85.

⁴⁴ Z. Arıkan, a.g.m., s. 113.

⁴⁵ C. Laidlaw, a.g.e., s. 40.

⁴⁶ Z. Arıkan, a.g.m., s. 113.

⁴⁷ A. Wood, a.g.e., s. 58.

⁴⁸ A. Wood., a.g.e., s.

⁴⁹ D. Wilson, a.g.m., s. 112-113.

için Mısır'a gelmişlerdi. XVII. asır boyunca Mısır'a giden İngiliz tüccarlarını Fransız konsolosları temsil edecekti.⁵⁰

4. Levant Kumpanyası'nın Mısır Ticaretine Tekrar Girmesinin Nedenleri ve William Paget'in Arzuhalinin Sonuçları

Şirketin tekrar Mısır ticaretine girmesinin nedeni ne olabilirdi? Yaklaşık bir asır Mısır ticaretinden uzak kalmışlardı ve bu süreç içerisinde şirketin Mısır'da dikkatini çeken herhangi bir kârlı iş de yoktu. Aslında bu karar ticarî olmaktan ziyade siyasiydi . 1688 yılında İngiltere tahtına Hollandalı Orange Hanedanı'ndan William geçmiş⁵¹ ve bu durum İngiltere ile Fransa'yı karşı karşıya getirmişti.⁵² 1688 yılında taht değişikliği nedeniyle iki ülke arasında savaş çıktığından, Mısır'da bulunan İngiliz tüccarları Fransız konsolosunun merhametine terk edilemezdi.⁵³

Dönemin İngiltere elçisi William Paget'in, Mısır kararının ne kadar isabetli olduğu ilerleyen yıllarda yaşanan hadiselerle bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü iki ülke arasında çıkan silahlı çatışmalar birçok defa Akdeniz'e de taşınmış, burada seyahat eden Fransız gemileri İngiliz korsanlarının hedefi olmuştu. Hatta bazı zamanlarda korsanlığı Garp Ocakları ile anlaşarak yürütmüşlerdi.⁵⁴ İngiliz korsanları ile Garp Ocaklarının ortak hareketleri I. Elizabeth zamanına kadar dayanmaktaydı ve Müslüman korsanların İspanyollara karşı giriştikleri mücadeleler İngilizler tarafından takdirle karşılanıyordu. Bu sebeple Mağrip kıyıları İngiliz gemicilerin sıklıkla uğradıkları Akdeniz limanları arasındaydı.⁵⁵

Nitekim 1688 yılında başlayan İngiliz-Fransız savaşı Akdeniz'e de taşınmış, İzmir açıklarında bir İngiliz korsanı Fransız gemilerine saldırmıştı. Osmanlılar başta bu hareketleri protesto etse de 1696 yılında bölgeye bir filo göndererek ticareti koruma altına almaya çalışmıştır.⁵⁶ 1740 yılında başlayan Avusturya Veraset Savaşı'nda⁵⁷ Akdeniz'de İngiliz korsanlarının faaliyetleri görülmeye başlanmış, 1745 yılında Sakızlı Kaptan Kara Mehmed adlı bir reis korsan zanıyla yakaladığı Corci adlı

⁵⁰ A. Wood, a.g.e., s. 112-113.

⁵¹ Ahmet M. Aşan, *İngiltere 1648-1763*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ 2012, s. 64.

⁵² Paul Langford, "The Eighteenth Century", *The Oxford History of Britain*, 1992, s. 402.

⁵³ Michael Talbot, "Ottoman Seas and British Privateers Defining Maritime Territoriality in the Eighteenth-Century Levant", *The Ottoman Empire and its Heritage Politics, Society and Economy*, Sayı: 57, s. 59-62.

⁵⁴ İdris Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", *Türk Denizcilik Tarihi C.1*, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 232

⁵⁵ Samuel C. Chew, *The Crescent and Rose Islam and England during the Renaissance*, Oxford University Press, New York 1937, s. 341.

⁵⁶ M. Talbot, a.g.m., s. 60-62.

⁵⁷ Yalçın Alganer ve Müzeyyen Özlem Çetin "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri (I), *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 23(2), s. 295

bir İngiliz'i İstanbul'a bildirmişti.⁵⁸ 1744-47 yıllarında mallarını Fransız gemilerine yükleyerek başka şehirlere götürmek isteyen Müslüman tüccarların, İngiliz korsanlar tarafından zarara uğratıldığı hakkında hükümler bulunmaktadır. Bunlardan birisi 1744 yılında İskenderiye'den İstanbul'a gitmek üzere yelken açan Bogasi adlı kaptanın yönettiği bir Fransız gemisidir. Yazılanlara göre yolculukları sırasında Sandır adındaki İngiliz kaptan tarafından durdurulmuş ve gemide Mısırlı tüccarlara ait 20.113 kuruş değerinde olan mallar yağmalanmıştır.⁵⁹

1747 tarihli bir başka kayda göre Kandiy'e'den İskenderiye'ye gitmek amacıyla yelken açan bir takım Müslüman tacir, Çolan adlı kaptanın yönettiği bir Fransız gemisine mallarını yüklemiştir. İstiya Burnu adlı bir mahalde karşularına çıkan Vain adlı bir İngiliz korsan, tacirlerin 20.435 kuruş ve 17 parasıyla birlikte, gemide bulunan sabun, bal, zeytin ve kimi esvaplarına da el koymuştur.⁶⁰ Aynı tarihte vuku bulan başka bir hadisede İskenderiye Limanı'nda hareket eden Eltiz Kalon yönetiminde bulunan bir Fransız gemisi, Kıbrıs'ta bulunan Limasol Limanı yakınlarında İngiliz korsan Kabizel tarafından saldırıya uğramıştır. Gemiyi ele geçiren İngiliz korsan; Mısırlı tüccarlara ait 14.205 kuruşluk zahireyi, 1.329 kuruşluk esvabı ve 15.534 kuruş değerindeki malları yağmalamıştır.⁶¹ Bu Müslüman tüccarlar arasında Mısırlıların bulunduğu dikkate alındığında, bölgede İngilizlerin konsolossuz kalması daha büyük sıkıntılara yol açabilirdi.

William Paget'in arzuhalı ise aynı sene kabul edilmiş ve atanan konsolosu Mısır valisi resmi olarak tanımıştır. Elçinin gönderdiği temsilci olan Miles Fleetwood'a ait berat kaydının tarihi nişan-ı hümayun ile aynı olması da bunu göstermektedir.⁶² Kendisinin talebine hızlı cevap verilmesi, William Paget'in Babıalî'nin itimat ettiği bir elçi olmasında aranılabilir. 1692 yılında atanan Lord Paget;⁶³ İstanbul'da kendisini sevdirmiş, burada devlet büyüklerinden fevkalade hürmet ve itibar görmüştür.⁶⁴ 1699 yılında gideceği Karlofça görüşmelerinde bazı krizlerin aşılmasında önemli katkıları olacaktı.⁶⁵

⁵⁸ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 3

⁵⁹ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 5.

⁶⁰ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 6.

⁶¹ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 7.

⁶²İlgili kayıt: " Nişan oldur ki İngiltere elçisi arzuhal idüb Mahruse-i Mısır ve ana tabi olan iskelelere gelüb ve giden İngilterelü ve ana tabi olan tüccar taifesinin umür-u maslahatları görmek üzere İngiltere bezirganlarından Milos Filidevod nam bezirgan konsolos nasb-ü tayin olunmakda ... " BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 63.

⁶³ Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi C.6*, Ötügen Neşriyat, İstanbul, 1994. s. 448.

⁶⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, " On Dokuzuncu Asrın Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar ", *Belleten*, 13.51, s. 580.

⁶⁵ Abdülkadir Özcan, " Karlofça (Karlofça Antlaşması), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. XXIV), s. 505.

1698 tarihinden sonra Mısır'da sürekli bir konsolos bulunduğu ve burada açık bir temsilcilik olduğu söylenebilir.⁶⁶ Ayrıca İngiliz ticareti de az da olsa tekrar başlamış ve 1735 yılına kadar bölgeden yoğun olarak kahve ithal edilmişti. İlerleyen yıllarda kahvenin yerini ham pamuk, sinameki, akasya reçinesi ve amonyum klorür almıştı.⁶⁷ Kalın ve pahalı olan İngiliz kumaşı, ince ve ucuz olan Fransız kumaşı ile rekabet edememiş zengin zümre dışında bir alıcı bulamamıştı.⁶⁸

Gümrüklerde ise elçi Paget'in şikayet ettiği hususların çözüme kavuşturulduğu söylenemez. 1717 tarihli Mısır valisine, İskenderiye ile Raşid kadılarıyla gümrük emineğine gönderilen bir hükümde, İskenderiye ve Raşid limanlarına gelen İngilizlerin; gümrüklerde memurlar ile sıkıntılar yaşadıkları, gümrük görevlilerinin İngilizlere ait sandıkları kırıp meşrubatlarını itlaf ettikleri anlatılmaktadır.⁶⁹ 1718 tarihli Mısır valisine gönderilen emirde, İngiliz gemilerinin İskenderiye ve Raşid iskelelerine geldiklerinde getirdiklerinin İngiliz malı olmadığını, ancak İngiltere'den getirdiklerinde %3 oranında gümrük vergisi alınacağı bahanesiyle fazla vergi talep edildiğinden bahsedilmektedir.⁷⁰ 1719 tarihli başka bir hükümde İskenderiye iskelesine gelen İngilizlerin kendileri için lazım olan malzemelerin temini için alışveriş yapmalarına ve bunları gemilerine yüklemelerine izin verilmediğine dair şikayetlerin olduğu belirtilmektedir.⁷¹

Bunun yanı sıra XVII. yüzyılda merkezi hükümetin denetiminin bölgede azalmış ve iktidarı elde tutmak için birbirleriyle mücadele eden yerel hizipler ortaya çıkmıştı. Fıkâriyye ve Kasımiyye adlarındaki bu ailelere; emîr'ül Hac, defterdar, müteferrika başı, Çavuşlar Kethüdası gibi unvanlar paylaştırılmıştı.⁷² Hükümet bu yolla hizipleri ortadan kaldırmak yerine birbirlerine karşı kullanarak varlığını sürdürme yolunu tercih etmiş, bu sebeple Osmanlı yönetiminin Mısır'daki yönetimi nitelik olarak düşmüştü.⁷³ XVIII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yerel idareciler İngiliz tüccarlarının işlerini tekrar sıkıntıya sokmuş ve sık değişen idarecilere pahalı hediyeler gönderme zorunluluğu kumpanyanın belini bükmüştü.⁷⁴

⁶⁶ Miles Fleetwood ve ardıllarına ait berat kayıtları: BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1, s. 63, 72, 75, 80, 92.

⁶⁷ A. Wood, a.g.e., s. 217.

⁶⁸ A. Wood, a.g.e., s. 189.

⁶⁹ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 29.

⁷⁰ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 41.

⁷¹ BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2. s. 46.

⁷² Selda Güner, "Mısır'da Asi Bir Memlük: Bulutkapan Ali Bey (El-Kebîr) (1768/69-1773)" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Sayı: 53, s. 160-167

⁷³ Özge Özkoç, *İmparatorluk İktidarının Sınırdaki Osmanlı Mısır: Mehmet Ali Paşa Döneminden Hidivliğe*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, s. 35.

⁷⁴ A. Wood, a.g.e., s. 217.

Yine bir önceki yüzyılda olduğu gibi kendini tekrarlayan sıkıntılar, kumpanyayı benzer kararlar almaya zorlayacakken değişen şartlar nedeniyle bundan vazgeçildi.⁷⁵ Özellikle 1760'lı yıllarda Mısır'da hakimiyet kuran Memluk kökenli Ali Bey, kısa sürelide olsa Babıali'nin üzerindeki etkisini kırmayı başarabilmişti. Mısır'ı tekrar önemli bir ticaret güzergahı yapmaya karar vermiş ve bu amaçla Avrupalı tüccarları Mısır'a çekmeye çalışmıştı.⁷⁶ Ayrıca Mısır'daki hakimiyetini pekiştirmek için yeniçerilerle mücadeleye girişmiş, yeniçerileri mali yönden zayıflatmak için onların en büyük destekçileri olan Yahudileri iktisadi hayattan ve gümrüklerden uzaklaştırma yoluna gitmişti.⁷⁷ Bu amacında başarılı olan Ali Bey, Yahudilerin karşısına Suriyeli Hıristiyanları çıkarmış, gümrük iltizamlarını onlara vermişti.⁷⁸ İngilizler böylelikle işlerini zorlaştıran Yahudi emirlerden kurtulacak ve Batılı tacirlerle daha müspet ilişkiler geliştiren bir grup ile temas kuracaktı.

XVIII. yüzyılda Levant Kumpanyası Ali Bey'in iktidarı devralması ve Avrupalı tüccarlara kolaylık sağlamasıyla bölgeye karşı tutumunda yumuşama olmuştu. Ancak Mısır pazarına tekrar girmesini tetikleyen en büyük neden yine bir önceki yüzyılda olduğu gibi siyaset olacaktı.

1789 yılında patlak veren Fransız İhtilali ilk zamanlarda İngiltere'yi memnun etse de, devrimin başarılı olması üzerlerindeki olumlu havayı dağıtmıştı.⁷⁹ Yeni kurulan Fransız hükümeti I. Koalisyon Savaşı'ndan başarılı bir şekilde ayrılmış, Avusturya ile yaptıkları Compo Formio Antlaşması ile Venedik Cumhuriyeti'nin toprakları paylaşılmıştı. Ortaya çıkan yeni durumda Fransızlar; Korfu, Kefalonya, Zenta gibi Yunan Adaları ile birlikte, Mora'nın güneyindeki Çuha Adası ve Preveze başta olmak üzere Epir kıyılarında 4 iskeleyi elde etmişler ve Osmanlı Devleti ile ilk defa sınırdaş olmuşlardı.⁸⁰ Doğu Akdeniz'de yeni bir aktör olarak ortaya çıkan Fransızlar, izledikleri yayılcı politika ile İngilizlerin Hindistan ile bağlantılarını kesebilmek adına Mısır'a göz dikmişlerdi.⁸¹

⁷⁵ A. Wood, a.g.e., 218.

⁷⁶ Daniel Crecelius, "Egypt in the Eighteenth Century ", *The Cambridge History of Egypt*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 79-80.

⁷⁷ S. Güner, a.g.m., s. 167.

⁷⁸ Abdul-Karim Rafeq, " The İntegration of Religious Communities in the Workplace in Ottoman Syria and during Their Stay in Egypt ", *Society and Economy in Egypt and the Eastern Mediterranean 1600-1900*, The American University in Cairo Press, Cairo 2005, s. 109.

⁷⁹ Verda Yiğit, *1648 Vestefalya Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadar ki Dönemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 34.

⁸⁰ Öztuna, Yılmaz (1994) *Büyük Osmanlı Tarihi C.5*, Ötügen Neşriyat İstanbul, 1994, s. 58.

⁸¹ Pascal W. Firges, " Gunners for the Sultan French Revolutionary Efforts to Modernize the Ottoman Military ", *The Ottoman Empire and its Heritage Society and Economy*, Sayı: 57, s. 182.

1798 yılında Fransız General Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgale başlamasıyla⁸² İngiltere'nin bölgeye bakış açısı değişecek ve bu değişimle Levant Kumpanyası burada tekrar konsolos bulundurmamak zorunda kalacaktı.⁸³

SONUÇ

Levant Kumpanyası sonuç olarak bir şirketti ve atacağı adımlarda kâr-zarar ilişkisini göz ardı edemezdi. Levant Kumpanyası da Mısır'ı bu şekilde değerlendirmiş, elde edilen kârın zararları karşılayamaması nedeniyle bölgeden çekilmişti. Ancak görüldüğü üzere XVII. yüzyılın sonlarında kumpanya, Mısır'ın bütün olumsuz şartlarına rağmen, İngiltere'nin dış politikası gereği tekrar bölgeye gelecekti. Burada dikkat edilmesi gereken husus şirketin yönetim şeklidir. Çünkü Levant Kumpanyası'nın yöneticileri aynı zamanda İngiltere elçiliğini yürütüyorlardı ve kendi devletlerinin siyasi çıkarlarını da kollamak zorundaydılar. Dolayısıyla aldıkları kararlarda Britanya İmparatorluğu'nu temsil etme yükümlülüğünü yerine getirmeleri gerekiyordu. Atılacak adımlarda bu durum her zaman göz önünde bulundurulmaydı. Bu bağlamda Levant Kumpanyası'nın Mısır kararı bir şirketten farklı olmuş, yeterli kâr sağlanamamasına rağmen Fransızlar ile olan rekabet onları Mısır pazarına tekrar girmeye zorlamıştı. Yine ilerleyen yıllarda artacak sıkıntılara rağmen Mısır'ın coğrafi konumu İngiltere açısından oldukça önemli hale gelecek, şirket de buna uyum sağlayarak bölge ile olan temaslarını kopartmayacaktı. Sonuç olarak diplomatik misyonun getirdiği sorumluluk ticari kaygıların önüne geçmiştir. Levant Kumpanyasının Mısır'daki tasarrufları, siyasi yaklaşımın gölgesinde kalmıştır; ancak İngilizlerin, Doğu Akdeniz'deki kararlı tutumlarını ortaya koyması ve şirketin içine düştüğü ikilemi çarpıcı bir şekilde yansıması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA. A.DVNS. DVE.d., 035/1.

BOA. A.DVNS.AHK.MR.d., 2.

Kaynak, Araştırma ve İnceleme Eserler

Alganer, Yalçın ve Çetin, Müzeyyen Özlem (2007) "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri (I), *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 23(2), s. 295.

⁸² Kamil Çolak, "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 2, s. 147.

⁸³ A. Wood, a.g.e., s. 239-240.

Arık, Tuğrul (2016) " Osmanlı-İngiliz Ekonomik İlişkilerinin Başlangıcının Arka Planı ve 1675 Senesine Kadar Seyri " *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(45), s. 145.

Arıkan, Zeki (2003) " Sir Paul Rycaut: Osmanlı İmparatorluğu ve İzmir ", *Osmanlı Araştırmaları*, 22, s. 113.

Aşan, Ahmet M. (2012), *İngiltere 1648-1763*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ. s. 64.

Bostan, İdris (2009) " Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü ", *Türk Denizcilik Tarihi C.1*, Deniz Basımevi, İstanbul, s. 232.

Braudel, Fernand (2015) *Akdeniz Tarih, Mekan İnsanlar ve Miras*, Metis Yayınları, İstanbul. s. 54.

Burian, Orhan (1951) " Türk-İngiliz Münasebetlerinin İlk Yılları ", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 9(1-2), s. 3-7.

Chew, Samuel C. (1937) *The Crescent and Rose İslam and England during the Renaissance*, Oxford University Press, New York.

Creelius, Daniel (2008) " Egypt in the Eighteenth Century ", *The Cambridge History of Egypt*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 79-80.

Çolak, Kamil (2008) " Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi ", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 2, s. 147.

Emecen, Feridun M. (2015) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. s. 273.

Faroqhi, Suraiya N (2014) " Trading between East and West The Ottoman Empire of the Early Modern Period ", *The Ottoman Empire and its Heritage Politics, Society and Economy*, 57, s. 17.

Firges, Pascal W. (2014) " Gunners for the Sultan French Revolutionary Efforts to Modernize the Ottoman Military ", *The Ottoman Empire and its Heritage Society and Economy*, 57, s. 182.

Groupler, Eva (1999) *İslam ve Osmanlı Dünyasında Yahudiler*. Belge Yayınları, İstanbul. s. 36-37.

Güner, Selda. (2013) " Mısır'da Asi Bir Memlük: Bulutkapan Ali Bey (El-Kebîr) (1768/69-1773) " *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53, s. 160-167.

İnalçık, Halil (1951) " Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle ", *Belleten*, 15(60), s. 673.

Kütükoğlu, Mübahat S (1996) " Gümrük (Osmanlılarda Gümrük) ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. XIV, s. 264), Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul.

Laidlaw, Christine (2014) *Levant'taki İngilizler*, Alfa Tarih, İstanbul. s. 36-40

Langford, Paul (1992) " The Eighteenth Century ", *The Oxford History of Britain*, s. 402.

Masters, Bruce (2009) " Egypt ", *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, s. 205-206.

Özbaran, Salih, (2009). " Hint Okyanusu'nda Osmanlı Yapılanması ", *Türk Denizcilik Tarihi C.1*, Deniz Basımevi, İstanbul s. 348.

Özcan, Abdülkadir (2001) " Karlofça (Karlofça Antlaşması), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. XXIV), s. 505.

Özkoç, Özge. (2013) *İmparatorluk İktidarının Sınırındaki Osmanlı Mısırı: Mehmet Ali Paşa Döneminden Hidivliğe*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztuna, Yılmaz (1994) *Büyük Osmanlı Tarihi C.4*, Ötüken Neşriyat İstanbul, 1994. s. 99-414.

Öztuna, Yılmaz (1994) *Büyük Osmanlı Tarihi C.5*, Ötüken Neşriyat İstanbul, 1994, s. 58.

Öztuna, Yılmaz (1994) *Büyük Osmanlı Tarihi C.6*, Ötüken Neşriyat İstanbul, 1994. s. 448.

Rafeq, Abdul-Karim. (2005) " The İntegration of Religious Communities in the Workplace in Ottoman Syria and during Their Stay in Egypt ", *Society and Economy in Egypt and the Eastern Mediterranean 1600-1900*, The American University in Cairo Press, Cairo, s. 109.

Seyyid Muhammed es-Seyyid (2004) " Mısır ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. XXIX 29, s. 564.)

Shaw, Stanford Jay (1962) *The Financial And Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*. Princeton University Press, New Jersey. s. 103.

Talbot, Michael (2014) " Ottoman Seas and British Privateers Defining Maritime Territoriality in the Eighteenth-Century Levant ", *The Ottoman Empire and its Heritage Politics, Society and Economy*, 57, s. 59-62.

Tuchscherer, Michel (2009) " XVI. Yüzyıl Sonlarından XVIII. Yüzyıl Sonlarına Kadar Kızıldeniz'de Osmanlı Donanması ", *Türk Denizcilik Tarihi C.1*. Deniz Basımevi, İstanbul, s. 219.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1949) " On Dokuzuncu Asrın Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar ", *Bellekten*, 13.51, s. 580.

Ülker, Necmi (1989-1991)" XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'deki İngiliz Tüccarlarına Dair Ticari Problemlerle İlgili Belgeler ", *Belgeler*, 14.18, s. 269.

Yıldırım, Gülay, Webb. (2006) *XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. s. 85.

Yiğit, Verda. (2008) *1648 Vestefalya Barışından 1815 Viyana Kongresine Kadar ki Dönemde Uluslararası Sistemin Dönüşümü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Wilson, David (2011) " List of British Consular Officials in the Ottoman Empire and its former territories, from the sixteenth century to about 1860 ", s. 43.

[http://www.levantineheritage.com/pdf/List_of_British_Consular_Officials_Turkey\(1581-1860\)-D_Wilson.pdf](http://www.levantineheritage.com/pdf/List_of_British_Consular_Officials_Turkey(1581-1860)-D_Wilson.pdf) (Erişim 08. 05. 2018)

Winter, Michael (1991) *Egyptian Society Under Ottoman Rule 1517-1798*, Routledge, New York. s. 195-200.

Winter, Michael (2008) " Ottoman Egypt ", *The Cambridge History of Egypt*, Cambridge University Press, Cambridge , s. 29.

Wood, Alfred (2013) C., *Levant Kumpanyası Tarihi*, Doğubatu, Ankara. s. 112-240.